

Zpráva z průzkumu - sexuální výchova na středních školách

Česká středoškolská unie mezi červnem a říjnem 2020 provedla mapování situace týkající se sexuální výchovy na středních školách v České republice. Tato zpráva o dotazníkovém šetření si klade za cíl shrnout podstatné poznatky získané přímo od žáků a absolventů středních škol a upozornit na konkrétní nedostatky. Mapování je jedinečné v tom, že samotný pohled žáků na sexuální výchovu v poslední době nebyl plošně zkoumán. Výpovědi žáků jsou subjektivní a zachycují tak výhradně studentskou perspektivu. Získaná data nabízí unikátní pohled na kvalitu a rozsah sexuální výchovy na českých středních školách.

Obsah

Průzkumný záměr	2
Metodika	2
Sexuální výchova na středních školách	5
Zdroje informací	5
Témata sexuální výchovy	7
Atmosféra v hodinách sexuální výchovy	10
Závěr	15

Průzkumný záměr

Záměrem dotazníkového šetření bylo zmapovat vnímání sexuální výchovy na středních školách samotnými žáky a absolventy. Dotazník se hlouběji zabýval těmito tématy:

- Zdroje informací o sexuálním a partnerském životě
- Jednotlivá témata sexuální výchovy ve škole
- Témata sexuální výchovy, která by si žáci ve škole přáli
- Atmosféra a průběh vyučování sexuální výchovy

Metodika

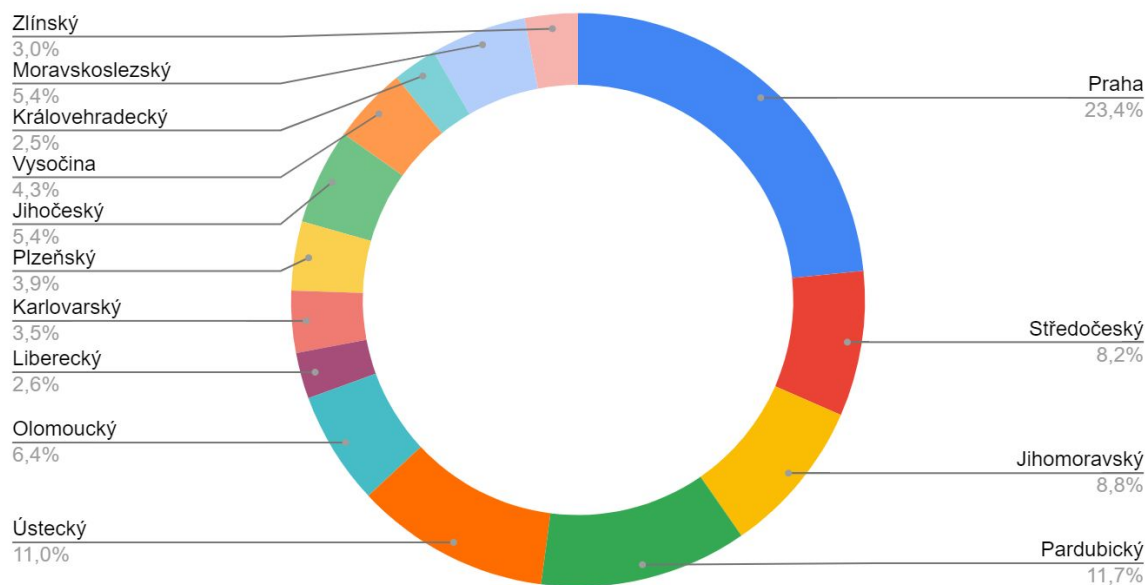
Žáci a absolventi odpovídali prostřednictvím online dotazníku, který jsme zaslali vlastním členům (cca 1000 e-mailových adres) a ředitelům 460 středních škol. Dále jsme dotazník sdíleli na sociálních sítích (ČSU a spřátelených organizací). Vzorek respondentů nelze považovat za plně reprezentativní, přesto dotazník nastínil mnoho trendů.

Je třeba brát v potaz, že většina odpovědí pochází od žáků, kterým dotazník přeposlali ředitelé škol. Proto nelze vyloučit, že dotazník se rozšířil spíše mezi žáky na kvalitněji vedených školách. Vzorek odpovědí tak může pocházet od žáků, kteří mají se sexuální výchovou spíše pozitivní zkušenosti. Zároveň, jelikož bylo vyplnění dotazníku na dobrovolné bázi, vyplnili ho pravděpodobně převážně žáci, kteří o dané téma mají zájem, což má také nepochybně vliv na výsledky. V neposlední řadě je nutné upozornit na nízký počet odpovědí od žáků církevních škol (pouze 2,7 % respondentů) a středních odborných učilišť (2,2 % respondentů), což také snižuje reprezentativnost dat z dotazníku.

Celkový počet respondentů: 2283

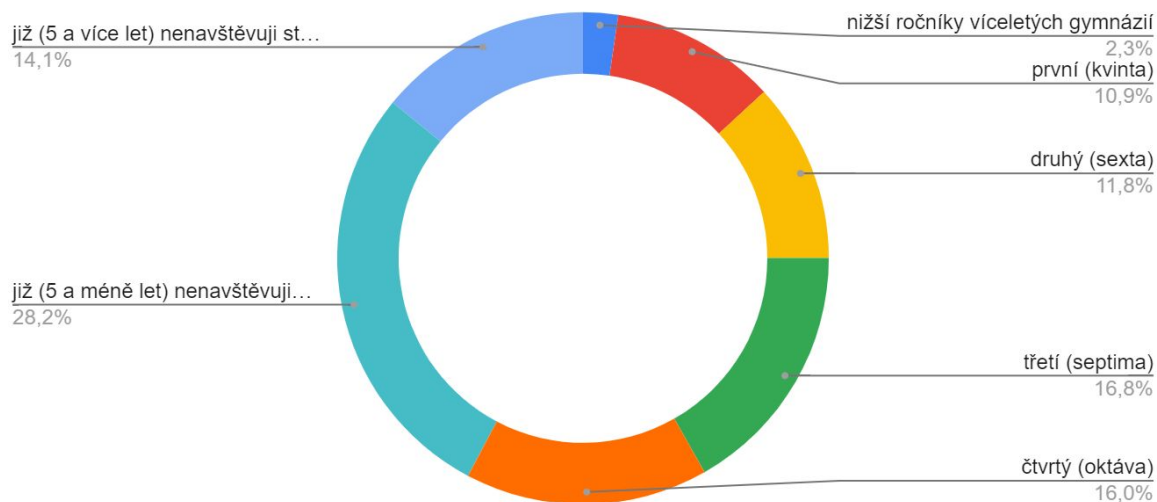
Horizontální pokrytí vzorku respondentů

2283 odpovědí

Ročníky střední školy

2283 odpovědí

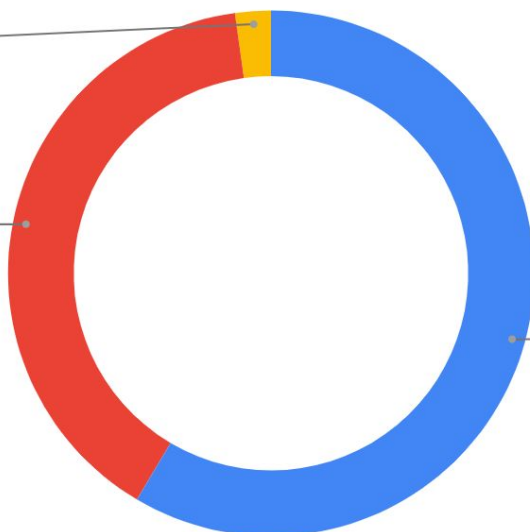
Typy navštěvovaných škol

2283 odpovědí

střední odborné učiliště
2,2%

střední odborná škola
39,3%

gymnázium
58,5%

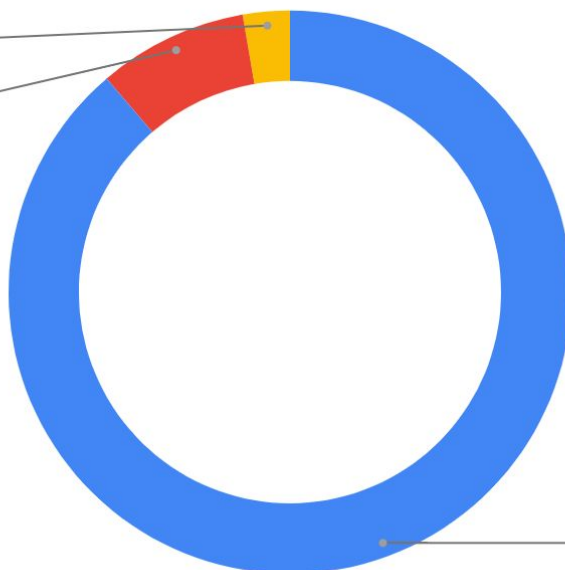
Typy navštěvovaných škol podle zřizovatele

2283 odpovědí

církevní
2,7%

soukromá
8,6%

veřejná
88,7%

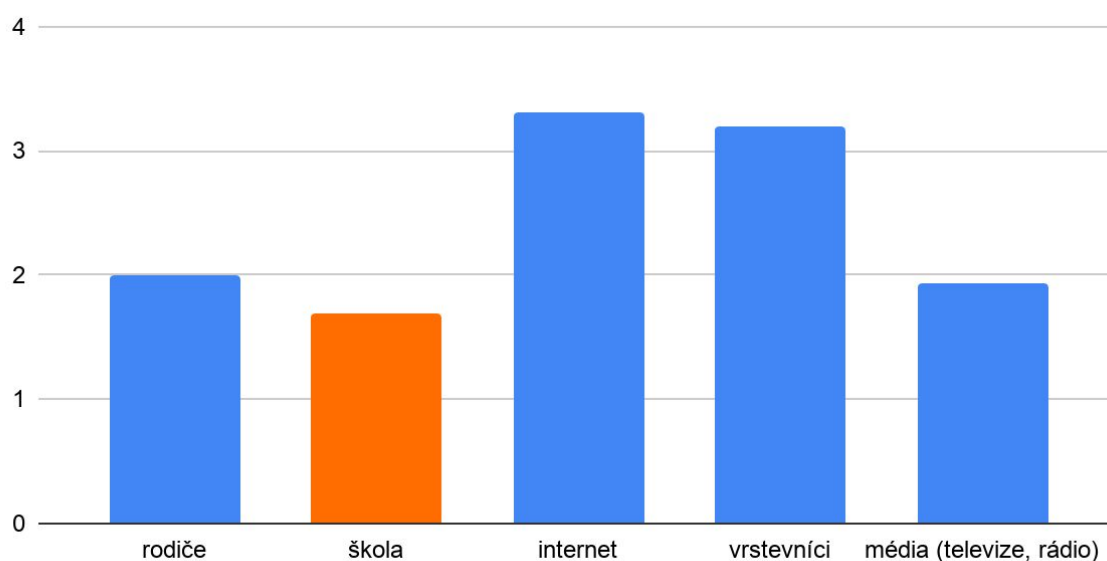
Sexuální výchova na středních školách

Zdroje informací

V první části dotazníku jsme zjišťovali, které zdroje informací o sexuálním a partnerském životě jsou u žáků nejčastější. Respondenti mohli každý zdroj ohodnotit na stupnici 0 - 4 (0 - žádné informace, 4 - nejvíce informací). Jako **nejčastější zdroj informací o partnerském a sexuálním životě byl označen internet**, druhým nejčastějším byli **vrstevníci**. Škola skončila z nabízených možností jako nejméně častý zdroj. 47 % respondentů dokonce uvedlo, že ze školy nezískalo žádné informace.

Zdroje informací o partnerském a sexuálním životě

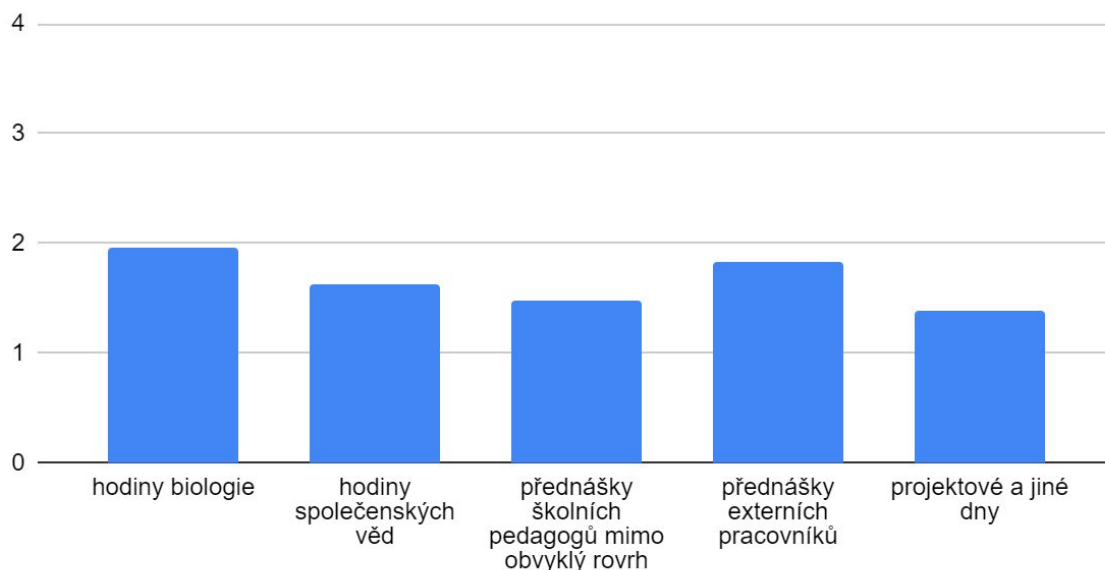
2275 odpovědí, 0 - žádné informace, 4 - nejvíce informací

Ve škole bývají nejčastějším zdrojem **hodiny biologie**, což pravděpodobně úzce souvisí s učivem o rozmnožovací soustavě, které většinou je součástí právě hodin biologie. Druhým nejčastějším zdrojem jsou **přednášky externích pracovníků**. Jako další zdroje informací ze školního prostředí byly uvedeny např. hodiny výtvarné výchovy, promítání filmů a seriálů po skončení vyučování nebo studentské odborné práce na téma sexuální výchovy a jejich sdílení mezi spolužáky.

Zdroje informací o partnerském a sexuálním životě ve škole

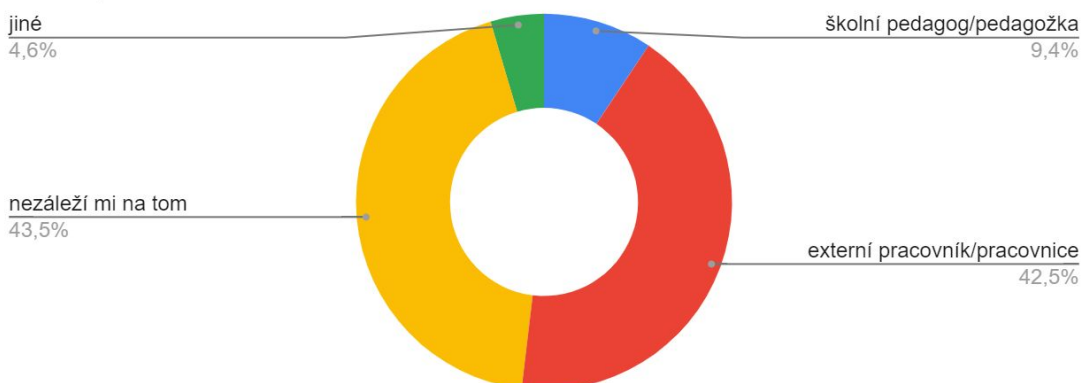
2264 odpovědí, 0 - žádné informace, 4 - nejvíce informací

Zajímalo nás také, s kým by nejraději respondenti sexuální výchovu měli, v dotazníku tak mohli vybrat ze tří možností nebo doplnit vlastní odpověď. Přibližně **40 % respondentů by preferovalo externího pracovníka, stejnému počtu dotazovaných na tom nezáleží**. Mezi možnostmi *jiné* byly nejčastěji zmiňovány *osoby z "praxe"*, tedy například pornoherci/pornoherečky, prostitutky, lidé se zkušeností s pohlavně přenosnými chorobami, drogami či sexuálním obtěžováním.

S kým bys nejraději sexuální výchovu měl/a?

2262 odpovědí

Preference externích pracovníků může být způsobena například nedůvěrou ve školní pedagogy. *“Necítím důvěru k pedagogovi. Navíc, většinou toto vyučují učitelé, které znám i z jiných předmětů. Je těžké se svěřovat někomu o svých pocitech a sexuálních problémech, když mě druhý den bude zkoušet před tabulí z matematiky.”* (respondent je v současnosti studentem střední odborné školy)

Několikrát také zaznělo, že by si žáci přáli sexuální výchovu mít s někým podobného věku. *“Přijde mi hloupé, že o těchto tématech nám chodí přednášet starší lidé. V sekundě nám o menstruaci přednášela asi 60 letá paní a přišlo mi to dost divné - myslím, že by bylo lepší, kdyby nám to ve stručnosti shrnula třeba nějaká mladá učitelka.”* (respondent je studentem gymnázia)

Témata sexuální výchovy

Dotazník také zkoumal, jaká váha se ve škole přikládá jednotlivým tématům¹. Respondenti mohli ke každému tématu přiřadit, jak moc se mu školní výuka věnovala (vůbec, málo, středně, hodně) a jak moc by si přáli, aby se mu výuka věnovala (na stejné stupnici).

Průzkum ukázal, že **nejvíce se sexuální výchova na středních školách věnuje tématům AIDS, jiné pohlavně přenosné choroby, kybernásilí a metody antikoncepce**. Myslíme si, že se výuka omezí právě na tyto témata, protože do nich učitelé nemusí explicitně vnášet svoje názory a postoje. Je však důležité upozornit na to, že v průměru jsou i tato nejčastější témata probíraná pouze málo až středně.

Výuka se naopak skoro vůbec nevěnuje tématům **konsent, genderové role, masturbace či orgasmus**. Může to být způsobeno tím, že tato témata jsou ve velkém měřítku v naší společnosti tabuizována. V dotazníku také přibližně každý třetí dotazovaný uvedl, že ve škole nikdy nedostal informace o domácím násilí, každý druhý dotazovaný uvedl, že se výuka nikdy nezabývala sexuální orientací či online médii (např. problematikou pornografie)

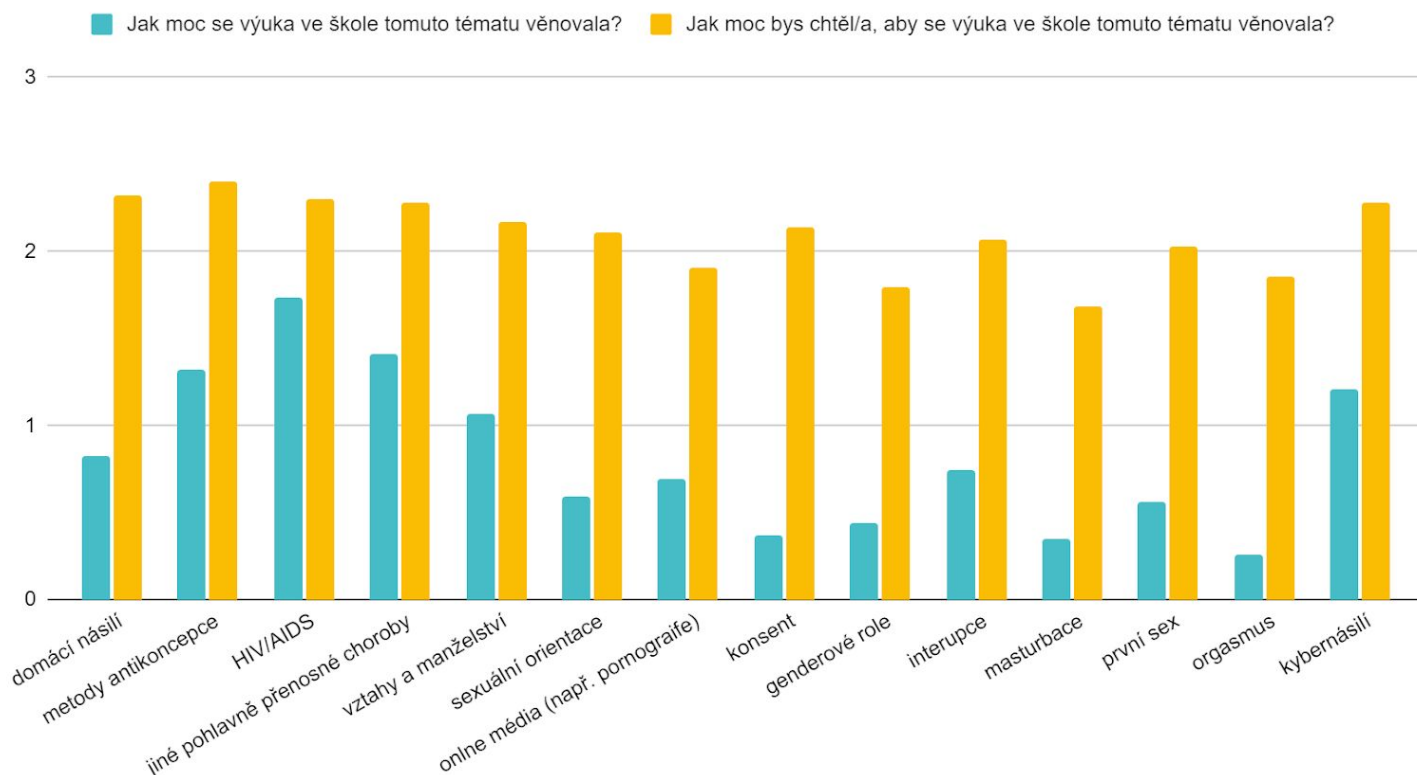
¹ Jednotlivá témata obsažená v dotazníku byla vybírána s ohledem na dokument [Standards for Sexuality Education in Europe](#) Světové zdravotnické organizace a po konzultaci s nevládní organizací [Konsent, z.s.](#)

a tři ze čtyř respondentů uvedli, že se ve škole nikde nebavili o konsentu (souhlasu) v partnerském a sexuálním životě.

Všem tématům by se průměrně chtěli respondenti věnovat ve škole více, než v současnosti (nebo by zpětně větší prostor pro toto téma na střední škole ocenili). Nejžádanějšími tématy jsou **metody antikoncepce, kybernásilí a konsent**, největší rozdíl mezi aktuálním a požadovaným stavem je u témat **konsent, první sex a domácí násilí**.

Jednotlivá témata sexuální výchovy

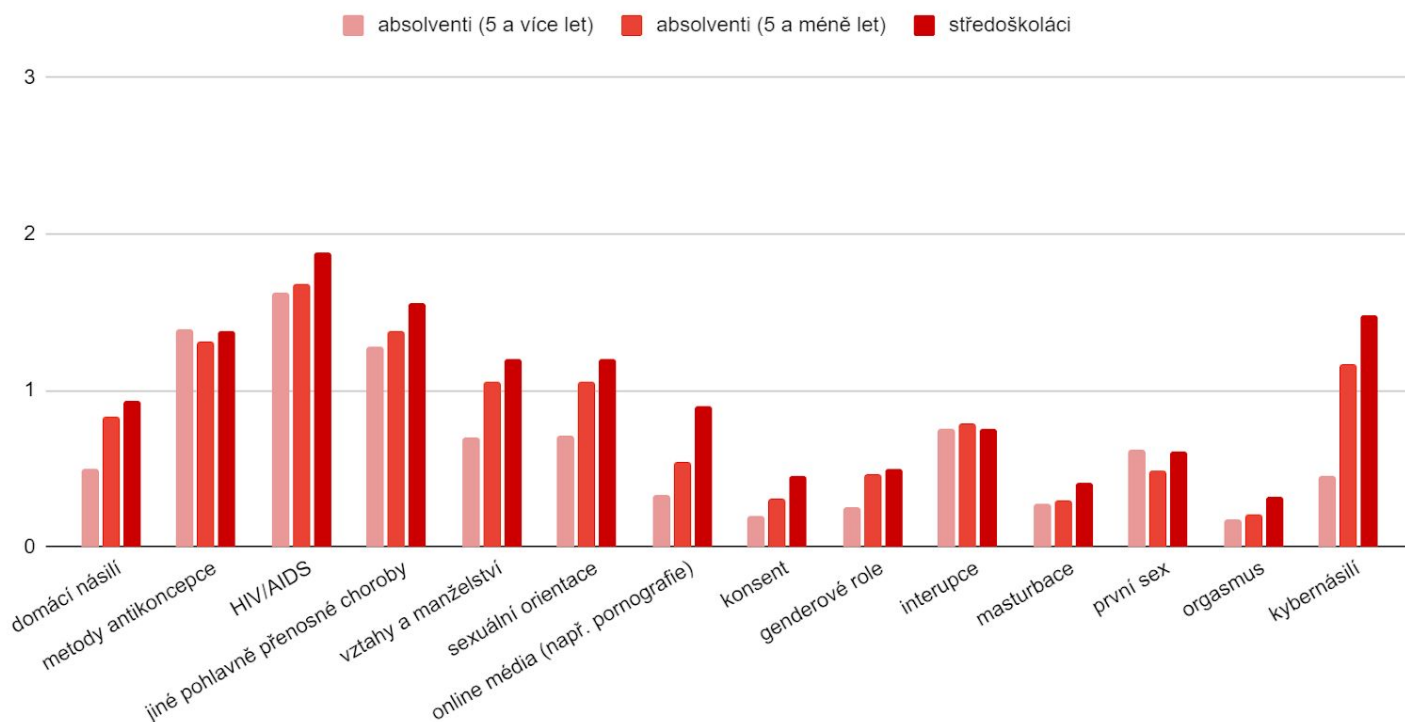
2243 odpovědí (0 - vůbec, 3 - hodně)

Zajímalo nás také, zda se z pohledu žáků sexuální výchova za posledních cca 10 let změnila. To, jak respondenti hodnotí jednotlivá témata, jsme proto porovnali pro současné středoškoláky, absolventy, kteří střední školu dokončili v posledních 5 letech a pro ty, kteří ji dokončili před více jak 5 lety. U většiny témat se neukázalo, že by respondenti měli pocit, že se mu věnuje značně více prostoru. U většiny témat můžeme sledovat stabilní nárůst, nedokážeme však určit, zda je způsoben zapomínáním nebo objektivním zlepšením sexuální výchovy. **Signifikantní nárůst můžeme vidět u kybernásilí** a v menší míře také u online médií.

Jednotlivá témata sexuální výchovy - jak moc se výuka ve škole věnovala následujícím tématům?

2243 odpovědí (0 - vůbec, 3 - hodně)

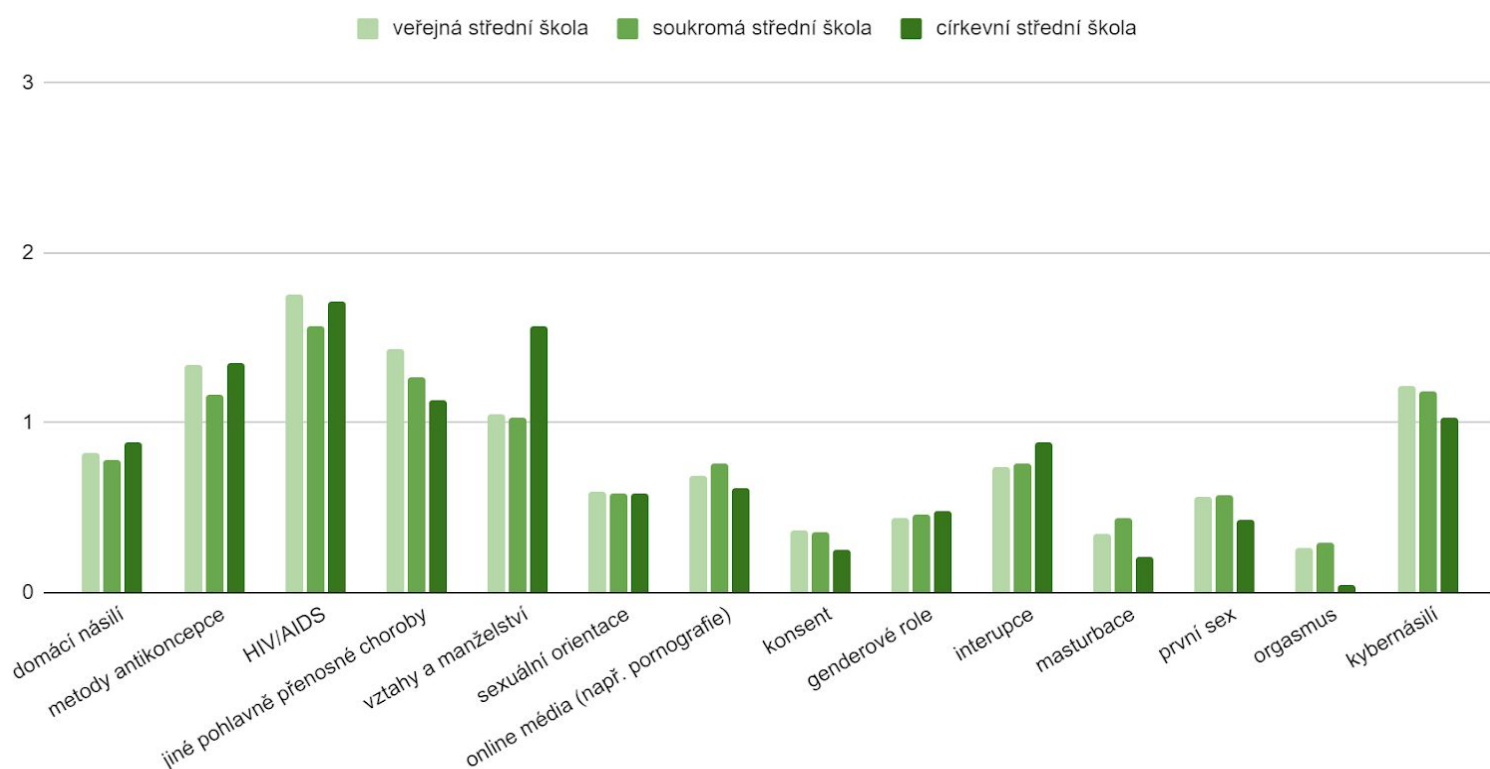

Stejné srovnání neukázalo rozdíly mezi jednotlivými ročníky středních škol (graf neuveden), což pravděpodobně ukazuje, že sexuální výchova není jasně rozvrstvena do jednotlivých ročníků, ale vyučuje se spíše nárazově, například jednorázovou přednáškou externích pracovníků.

Zajímavé také je, že studenti církevních středních škol průměrně označili téma vztahů a manželství jako výrazně probíranější než studenti veřejných či soukromých škol. Oproti tomu téma orgasmus zaškrtnla většina studentů církevních škol jako vůbec nediskutované.

Jednotlivá témata sexuální výchovy - jak moc se výuka ve škole věnovala následujícím tématům?

2243 odpovědí (0 - vůbec, 3 - hodně)

Atmosféra v hodinách sexuální výchovy

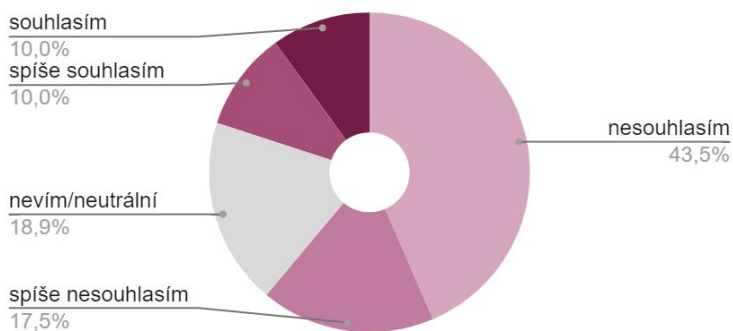
Při zjišťování atmosféry v hodinách sexuální výchovy a hodnocení sexuální výchovy obecně jsme využili vždy výrok, u kterého respondent na stupnici 0 - 4 označil, jak moc s ním souhlasí.

I když sexuální výchova vybízí k využívání širokého spektra výukových metod, asi **60 % dotázaných uvedlo, že výuka neprobíhá jinak než jako výklad od učitele**. Přibližně čtvrtina respondentů také uvedla, že **nedostává prostor pro dotazy**, což může indikovat, že si pedagogové na sexuální výchovu nevyhradí dostatek času a svůj výklad tak končí "až se zazvoněním" a na diskuzi již nezbyvá prostor. Pedagog se také může absencí otázek vyhýbat

diskuzi se žáky. S tou se ve výuce nesetkala skoro třetina dotázaných. Přitom právě diskuze o (nejen kontroverzních) tématech sexuální výchovy by měla být jejím základním kamenem.

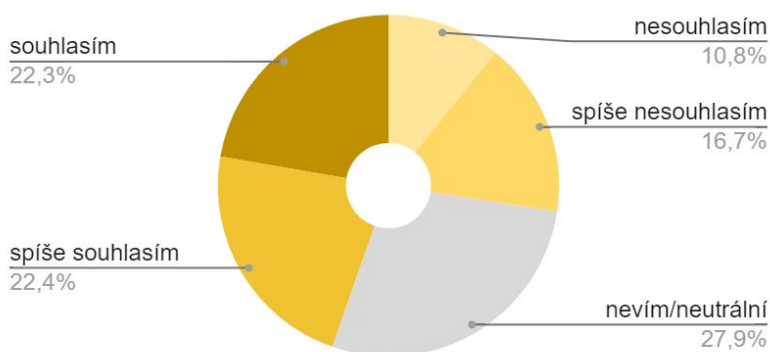
Sexuální výchova probíhá i jinak než jako výklad od učitele.

2226 odpovědí

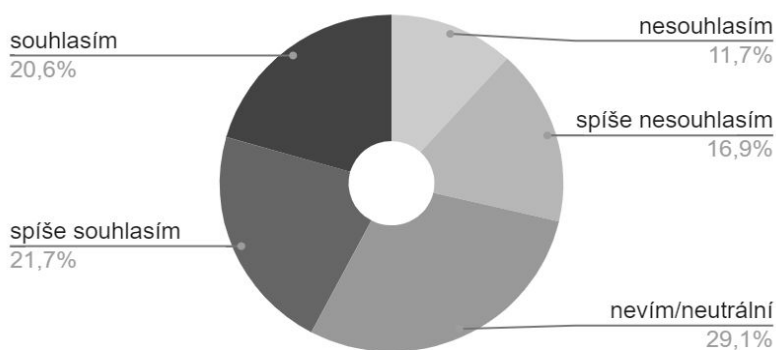
Při hodinách sexuální výchovy dostávám prostor pro kladení otázek.

2248 odpovědí

Při hodinách sexuální výchovy je vyučující otevřen/a diskuzi.

2239 odpovědí

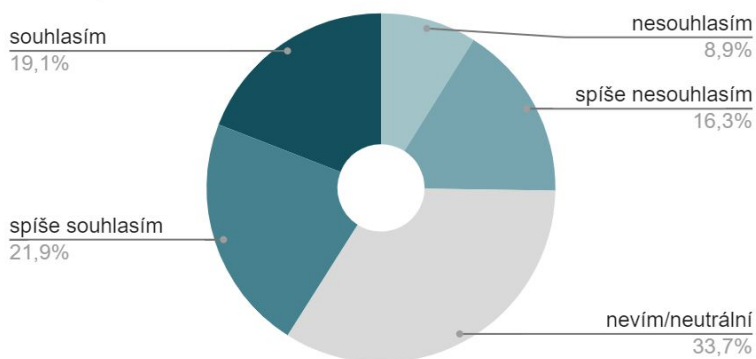

Vysoký počet neutrálních odpovědí v otázce, zda respondenti souhlasí s názory vyučujícího v oblasti sexuální výchovy, může s absencí diskuze souviset. Pravděpodobně totiž znamená, že **vyučující do své výuky ani žádné názory nevkládají**. To se také odráží na nejčastěji probíraných tématech, kterými jsou prevence pohlavně přenosných chorob či metody antikoncepce, což jsou témata,

ve kterých vyučující své názory projevovat nemusí. Absence předávání názorů je tak problémem nejen kvůli nemožnosti probírání některých témat sexuální výchovy, ale i celková **absence předávání pozitivních hodnot² a postojů z učitelů na žáky**. Není také výjimkou, že se žáci s postoji svých učitelů neztotožňují. *“Pojetí naší školy bylo pozvat křesťanskou školitelku, mluvila o vztazích založených na klasických hodnotách (jako sex po svatbě, jeden partner/ka, pusa po roce vztahu..),”* uvedla například žákyně gymnázia. Zajímalo nás také, zda se dotázaní při sexuální výchově ve škole cítí bezpečně a zda se nestydí mluvit (graf neuveden). U obou těchto témat jsme

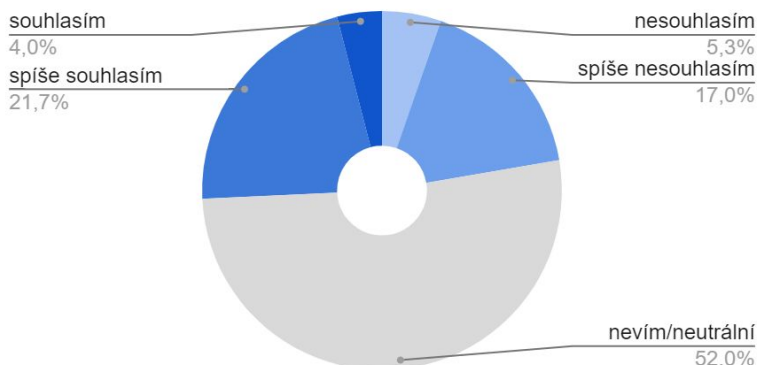
Při hodinách sexuální výchovy se cítím bezpečně.

2241 odpovědí

S názory pedagoga/lektora souhlasím.

2256 odpovědí

obdrželi přibližně stejný počet záporných odpovědí, tedy asi jednu čtvrtinu. Jako hlavní důvody studu a absence pocitu bezpečí uváděli především špatný kolektiv ve třídě, strach z odsouzení spolužáky nebo učitelem či obecně vlastní stydlivost. Hned několikrát také zaznělo, že sexuální výchova je ve škole heteronormativní a pro žáky odlišné sexuální orientace je tak irrelevantní až nepříjemná.

² Za pozitivní hodnoty zde považujeme ty zmíněné v dokumentu [Standards for Sexuality Education in Europe](#).

Proč se stydíte mluvit nebo se necítíte bezpečně? - vybrané odpovědi:

“Protože jsem homosexuál a když se začalo mluvit o sexuálním životě, bylo mi divně, jelikož v té době o mé orientaci nevěděli skoro žádní lidé. Na sexuální výchově se toto mě nepříjemné téma otevíralo, nechtěl jsem veřejný coming out ani aby se mi posmívali.” - respondent před pěti a méně lety absolvoval gymnázium

“Je to téma, které chtěl učitel mít vždy rychle z krku a trvalo to celé max 20 minut. Nepůsobilo to na nás tak, že by o tom s námi chtěl mluvit.” - respondent před pěti a méně lety absolvoval gymnázium

I přes negativní zkušenosti, které v otevřených odpovědích této části zazněly, jen desetina respondentů uvedla, že je sexuální výchova nebaví (graf neuveden). V otevřených odpovědích v závěru dotazníku několik desítek odpovědí upozorňovalo na to, že **respondenti ani žádnou sexuální výchovu na střední škole nezažili**, tudíž ji nemohou hodnotit.

“Chodila jsem na osmiletý gympl, takže jsem sexuální výchovu neměla vůbec. Jen jednou přišla nějaká paní holkám povídat o první menstruaci v době, když už jsme ji všechny pár let měly.” - respondentka před pěti a méně lety absolvovala gymnázium

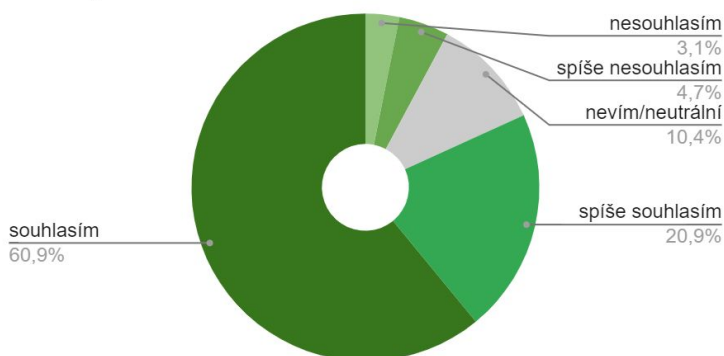
“U nás na církevní škole byl problém i vytáhnout si u maturity z biologie rozmnožování soustavu, protože se o tom nesmělo mluvit a zmínit jenom slovo penis nebo vagína byl problém a mohlo se stát že i člověk neodmaturuje.” - respondent před pěti a méně lety absolvoval gymnázium

“Ráda bych měla na škole sexuální výchovu, ale nemáme ji. Poslední hodinu sexuální výchovy jsem měla na základní škole v sedmé třídě.” - respondentka je v současnosti studentkou střední odborné školy

Přibližně **80 % dotázaných uvedlo, že považuje sexuální výchovu ve škole za užitečnou.** Stejný počet respondentů také uvedl, že by si přál, **aby se sexuální výchově ve škole věnovalo více pozornosti.** Je tak zřejmé, že studenti i absolventi středních škol o sexuální výchovu ve škole mají zájem nebo by ji zpětně na střední škole ocenili. *“Absolutně mizivé sexuální výchově ve škole (a neexistujícímu dialogu mimo školu) přisuzuji to, že jsem v osobním partnerském životě ani nebyla schopná rozpoznat znásilnění a neměla jsem tušení, jak by měl konsent vypadat, dokud jsem nezačala studovat v zahraničí a zajímat se o tyto témata.”* (respondentka absolvovala před pěti a více lety gymnázium).

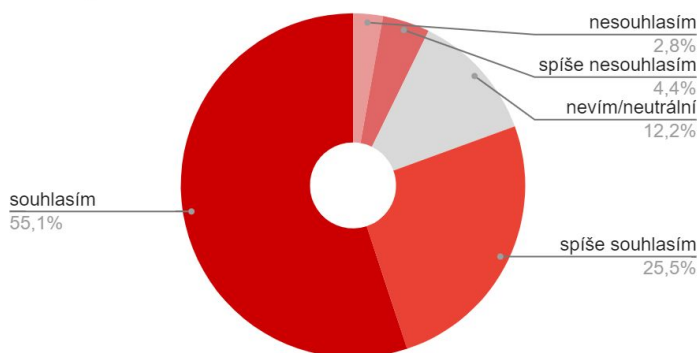
Sexuální výchovu ve škole považují za užitečnou.

2271 odpovědí

Chtěl/a bych, aby se sexuální výchově ve škole věnovalo více pozornosti.

2279 odpovědí

Závěr

I přesto, že naše výsledky nemůžeme plně generalizovat, se v našem výzkumu ukázaly pravděpodobné trendy v sexuální výchově na středních školách.

Sexuální výchova často vůbec neprobíhá, a pokud ano, je většinou **omezena pouze na základní témata**, jako je prevence pohlavně přenosných chorob nebo metody antikoncepce. Témata, ke kterým musí pedagog zaujmout vlastní postoj a být otevřen diskuzi se žáky - domácí násilí, konsent, pornografie, či témata, která jsou často tabuizována - první sex, masturbace, orgasmus, se ve výuce na střední škole neobjevují většinou vůbec. Přitom i tato **tabuizovaná témata do výuky patří** a v zahraničí je jejich výuka často běžnou praxí, jak popisuje například dokument [Sexuality Education in Europe and Central Asia](#).

I v České republice je však mnoho zmíněných témat **součástí rámcových vzdělávacích programů**. [RVP pro gymnázia](#) například zmiňují ve vzdělávací oblasti *Člověk a zdraví* jako součást učiva tyto pojmy: partnerské vztahy, manželství, otevřenost, tolerance, péče o reprodukční zdraví, promiskuita, předčasné ukončení těhotenství, pornografie, pedofilie, dětská prostituce, šikana. Výsledky dotazníku ale ukázaly, že někteří středoškoláci či absolventi středních škol se těmito tématy nezabývali ve škole vůbec.

Je navíc nepravděpodobné, že by absence sexuální výchovy na středních školách byla způsobena tím, že by její podstatná část proběhla již na školách základních. Publikace [Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice](#) z roku 2018 například uvádí, že sexuální výchova na základních školách většinou není komplexní (zaměřuje se často jen na biologii lidského těla) a výuka je převážně frontální. **Absence některých témat sexuální výchovy na střední škole tak většinou znamená absenci těchto témat v celém vzdělávacím procesu.**

Ukázalo se, že žáci označují **školu jako nejméně častý zdroj informací** o sexuálním a partnerském životě. To může souviset například s tím, že v hodinách sexuální výchovy je často dominantní frontální výuka, žáci mnohdy nedostávají prostor pro otázky nebo neprobíhá diskuze s vyučujícím. Právě na to, že **sexuální výchova by měla probíhat**

interaktivní formou, dlouhodobě upozorňuje například Světová zdravotnická organizace (podrobněji jsou doporučení popsána v dokumentu [Standards for Sexuality Education in Europe](#)).

Z jednotlivých slovních odpovědí i malého zastoupení tématu sexuální orientace ve výuce lze také soudit, že sexuální výchova je na školách většinou heteronormativní. Na tento trend upozorňuje³ již delší dobu například Michal Pitoňák z Národního ústavu pro duševní zdraví: „*sexuální výchova, tak, jak na českých školách funguje, až na výjimky, ani nepočítá s tím, že by mezi žáky mohli být i jiní než heterosexuální lidé.*” Na důležitost začlenění jiných sexuálních orientací přitom upozorňuje i WHO v již zmíněném dokumentu.

Ve výsledcích dotazníku se **neukázaly výraznější rozdíly** mezi vnímáním sexuální výchovy žáky napříč **ročníky, kraji ani typy středních škol** (ať už se jedná o rozdělení na gymnázia a střední odborné školy nebo na veřejné a soukromé). I když subjektivní pohledy žáků nemůžeme považovat za odraz reálné situace, absence rozdílů naznačuje, že se kvalita sexuální výchovy napříč školami pravděpodobně příliš neliší, a zároveň se v posledních letech ani nezměnila.

Pozitivní zprávou je to, že žáci považují sexuální výchovu na středních školách za důležitou. Všem dotazovaným tématům sexuální výchovy by se rádi věnovali více než doposud. **Čtyři pětiny respondentů uvedly, že by uvítaly, kdyby se sexuální výchově na středních školách věnovalo více pozornosti**, což považujeme za jasný vzkaz učitelům, školám i dalším zúčastněným.

³ Citace ze [Zdravotnického deníku](#).